

Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право
УДК 342.9

Комар Андрій Юрійович

ад'юнкта

Військового інституту

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Komar Andrii

Postgraduate Student of the

Military Institute of

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: 0009-0006-2030-2411

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ
ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ НАВКОЛО ВІЙСЬКОВИХ ОБ'ЄКТІВ
CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR ADMINISTRATIVE AND LEGAL
PROTECTION OF LAND AROUND MILITARY FACILITIES**

***Анотація.** Досліджено нормативні та доктринальні поняття «землі» та «земельні правовідносини» як об'єктів правової охорони, «правова охорона», «адміністративно-правова охорона», «адміністративно-правова охорона земель», а також виокремлено склад суб'єктів публічної адміністрації у сфері земельних відносин. Розглянуто нормативно закріпленні поняття «військова частина», «військовий об'єкт» та прилеглих до них земель, із урахуванням обмежень прав на зазначені землі. Виокремлено поняття «адміністративно-правова охорона земель навколо військових об'єктів», розкрито його сутність та зміст. Аналізуючи норми діючого законодавства, акцентовано увагу необхідності перегляду державою нормативного врегулювання питань з встановлення обмежень прав на земельні ділянки (землі) навколо військових об'єктів, повноважень*

суб'єктів публічної адміністрації у зазначеній сфері, порядку притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності.

Вступ. Основним Законом України проголошено, що земля є об'єктом права власності Українського народу, від імені якого права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання [1].

Цитуючи вказані норми Конституції України в першу чергу необхідно акцентувати увагу на діяльності органів публічного управління, або публічного адміністрування, до яких належать органи законодавчої, виконавчої та судових гілок влади, від рішень яких залежить функціонування держави, у тому числі дотримання правопорядку у сфері земельних відносин. Земля є базисом всього живого, головним природнім об'єктом, основою для господарювання та виробництва, що виступає матеріально-просторовою основою державного утворення, охорона і захист якої є основним завданням держави.

У відповідності до положень Земельного кодексу України [2], закону України «Про використання земель оборони» [32], а також інших правових актів для розміщення і постійної діяльності військових частин, установ, військово-навчальних закладів, підприємств та організацій Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України призначені землі оборони. Законами передбачені встановлення навколо військових частин, установ, організацій та інших об'єктів правових обмежень використання земель, метою яких є забезпечення охорони військових об'єктів, належного та безпечного їх функціонування, недопущення можливого негативного впливу на прилеглі цивільні та інші об'єкти, від використання військового майна, що може нести потенційну екологічну, техногенну небезпеки для проживання

цивільного населення, господарських об'єктів, довкілля тощо. Забезпечення виконання завдань з питань охорони земель навколо військових об'єктів залежить від практичної діяльності відповідальних органів публічної адміністрації, а саме регуляторної, охоронної та захисної.

Мета. Метою статті є з'ясування поняття змісту та сутності адміністративно-правової охорони земель (територій), які межують з військовими об'єктами.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: формально-юридичний метод надав можливість розкрити систему правових норм адміністративно-правової охорони у сфері земельних відносин; порівняльно-правовий метод та методи аналізу і синтезу надали можливість у встановленні об'єкта та предмету дослідження, у розгляді понять «військова частина», «військовий об'єкт» та прилеглих до них земель, а також обмежень прав на зазначені землі; системно-структурний метод дозволив встановити відповідальних суб'єктів публічної адміністрації у сфері земельних відносин; методи порівняння, аналізу і діалектики допомогли розкрити зміст та сутність поняття адміністративно-правової охорони земель навколо військових об'єктів.

Результати. У науковій статті розкрито поняття «землі» та «земельні правовідносини» як об'єктів правової охорони, «правова охорона», «адміністративно-правова охорона», «адміністративно-правова охорона земель», а також виокремлено відповідальний склад суб'єктів публічної адміністрації у сфері земельних відносин. Проаналізовано поняття «військова частина», «військовий об'єкт» та прилеглих до них земель, із урахуванням обмежень прав на зазначені землі. Визначено поняття «адміністративно-правова охорона земель навколо військових об'єктів», розкрито його сутність та зміст. Аналізуючи норми діючого законодавства, акцентовано увагу необхідності перегляду державою

нормативного врегулювання питань з встановлення обмежень прав на земельні ділянки (землі) навколо військових об'єктів, повноважень суб'єктів публічної адміністрації у зазначеній сфері, порядку притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності.

Перспективи. У подальших дослідженнях пропонується зосередити увагу на підготовці науково обґрунтованих рекомендаціях щодо внесення змін до діючого законодавства України, яким врегулювати питання: визначення розмірів та правового режиму спеціальних зон (смуг) навколо військових об'єктів (в залежності від ступеня його потенційної небезпеки для населення, навколишнього середовища, режиму охорони тощо); встановлення специфіки та правил добросусідства між власниками земельних ділянок та землекористувачами, їх взаємодію з державними органами та органами місцевого самоврядування; наділення повноважень органів публічної адміністрації зі встановлення та реалізації обмежень прав на земельні ділянки навколо військових об'єктів; організації забезпечення правової охорони та захисту прилеглих територій до військових об'єктів.

Ключові слова: адміністративно-правова охорона земель, адміністративні правовідносини, правова охорона земель, військове право, військова частина, військовий об'єкт, адміністративна відповідальність.

Summary. The author examines the regulatory and doctrinal concepts of "land" and "land relations" as objects of legal protection, "legal protection", "administrative and legal protection", "administrative and legal protection of land", and also identifies the composition of public administration entities in the field of land relations. The author examines the concepts of "military unit", "military facility" and adjacent land, taking into account the restrictions on the rights to the said land. The author distinguishes the concept of "administrative and legal protection of land around military facilities" and reveals its essence and

content. Analyzing the provisions of current legislation, the author emphasizes the need for the State to revise the regulatory framework for establishing restrictions on the rights to land plots (land) around military facilities, the powers of public administration entities in this area, and the procedure for bringing perpetrators to administrative liability.

Introduction. The Basic Law of Ukraine proclaims that land is an object of property rights of the Ukrainian people, on behalf of which the rights of the owner are exercised by state authorities and local self-government bodies. Property should not be used to the detriment of a person and society. The state ensures the protection of the rights of all subjects of property and economic activity [1].

When quoting the above provisions of the Constitution of Ukraine, it is necessary to focus on the activities of public authorities, or public administration, which include the legislative, executive and judicial branches of government, on whose decisions the functioning of the state depends, including the observance of law and order in the field of land relations. Land is the basis of all living things, the main natural object, the basis for economic activity and production, and the material and spatial foundation of the state, the protection and defense of which is the main task of the state.

In accordance with the provisions of the Land Code of Ukraine [2], the Law of Ukraine "On the Use of Defense Land" [32], as well as other legal acts, defense land is designated for the deployment and permanent operation of military units, institutions, military educational institutions, enterprises and organizations of the Armed Forces of Ukraine and other military formations established in accordance with the legislation of Ukraine. The laws provide for the establishment of legal restrictions on the use of land around military units, institutions, organizations and other facilities, the purpose of which is to ensure the protection of military facilities, their proper and safe operation, prevention of possible negative impact on nearby civilian and other facilities, and the use of military property that may pose a potential environmental or man-made hazard to civilians, economic

facilities, the environment, etc. Ensuring the fulfillment of tasks related to the protection of land around military installations depends on the practical activities of the responsible public administration bodies, namely regulatory, security and protective.

Objective. The purpose of the article is to clarify the concept of content and essence of administrative and legal protection of land (territories) bordering on military facilities.

Materials and methods. The materials of the study are general scientific and special methods of cognition: the formal legal method made it possible to reveal the system of legal norms of administrative and legal protection in the field of land relations; the comparative legal method and the methods of analysis and synthesis made it possible to establish the object and subject of the study, to consider the concepts of "military unit", "military facility" and adjacent lands, as well as restrictions on the rights to these lands; the systemic and structural method allowed to identify the responsible subjects of public administration in the field of land relations; the methods of comparison, analysis and dialectic helped to reveal the content and essence of the concept of administrative and legal protection of land around military installations.

Results. The scientific article reveals the concepts of "land" and "land relations" as objects of legal protection, "legal protection", "administrative and legal protection", "administrative and legal protection of land", and also identifies the responsible composition of public administration entities in the field of land relations. The author analyzes the concepts of "military unit", "military facility" and adjacent lands, taking into account the restrictions on the rights to these lands. The author defines the concept of "administrative and legal protection of land around military facilities" and reveals its essence and content. Analyzing the provisions of current legislation, the author emphasizes the need for the State to revise the regulatory framework for establishing restrictions on the rights to land plots (land) around military facilities, the powers of public

administration entities in this area, and the procedure for bringing perpetrators to administrative liability.

Prospects. Further research is proposed to focus on the preparation of scientifically based recommendations for amendments to the current legislation of Ukraine, which would regulate the following issues: determination of the size and legal regime of special zones (strips) around military facilities (depending on the degree of its potential danger to the population, environment, security regime, etc.); establishment of specifics and rules of good neighborliness between land owners and land users, their interaction with state and local authorities empowering public administration bodies to establish and implement restrictions on the rights to land plots around military facilities; organizing legal protection and defense of adjacent territories to military facilities.

Key words: *administrative and legal protection of land, administrative legal relations, legal protection of land, military law, military unit, military facility, administrative responsibility.*

Постановка проблеми. Дослідження питань адміністративно-правової охорони земель прилеглих до військових об'єктів вказує на відсутність достатнього та актуального нормативного врегулювання суспільних відносин з питань з встановлення та дотримання обмежень прав на такі земельні ділянки (землі). Відсутність порядку притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності у цій сфері призводить до безпідставних і незаконних ухвалень рішень з боку суб'єктів публічної адміністрації щодо розпорядження землями навколо військових об'єктів (надання дозволів на ведення певних видів господарської діяльності, відведення земель під забудову, рішення про відчуження земель іноземцям та юридичним особам з іноземним капіталом тощо), а також надає можливостей для зловживань власниками земельних ділянок та землекористувачами правами з користування землями, і може у подальшому

призводити до настання негативних наслідків, які впливають на безпеку та обороноздатність країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання правової охорони в теорії права свого часу досліджувалося В.С. Ковальським [14], П.М. Рабиновичем [8], О.Ф. Скакун [7] та іншими вченими. Поняття і сутність земельних правовідносин, охорони земель у своїх працях розкривали В.І. Андрейцев [5], Д.В. Бусуйок [30], О.А. Вівчаренко [16] І.І. Каракаш [15], П.Ф. Кулінич [7], А.М. Мирошніченко [4], В.В. Носік [11], В.Д. Сидор [13], М.В. Шульга [10] та інші. Окремі питання сутності та змісту адміністративно-правової охорони та її об'єктів досліджували Ю.П. Битяк [3], В.В. Галунько [22], О.С. Мирошніченко [29], С.В. Петков [19], О.М. Правоторова [24] та інші науковці, однак деякі напрями адміністративно-правової охорони земель та земельних відносин потребують подальшого вивчення, особливо з питань адміністративно-правової охорони земель, що межують з військовими об'єктами.

Метою статті є з'ясування поняття змісту та сутності адміністративно-правової охорони земель (територій), які межують з військовими об'єктами.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: формально-юридичний метод надав можливість розкрити систему правових норм адміністративно-правової охорони у сфері земельних відносин; порівняльно-правовий метод та методи аналізу і синтезу надали можливість у встановленні об'єкта та предмету дослідження; системно-структурний метод дозволив встановити суб'єктів публічної адміністрації у сфері земельних відносин; методи порівняння, аналізу та діалектики допомогли розкрити зміст та сутність поняття адміністративно-правової охорони земель навколо військових об'єктів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до положень статті 5 Конституції України носієм суверенітету і єдиним джерелом влади є народ.

Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування [1].

У науковій літературі поняття «здійснення влади» розглядається як відповідна діяльність органів управління та їх посадових осіб, що пов'язана з прийняттям та реалізацією управлінських рішень. Традиційно під управлінням розуміється владний, організаційний вплив суб'єкта управління на об'єкт управління для досягнення певної мети [3; 12-13]. Така діяльність також має назву «адміністрування» або «публічне адміністрування», головною метою якої визначається створення найбільш сприятливих умов для функціонування публічної влади, що відповідає інтересам громадян, суспільства та держави у різноманітних сферах суспільних відносин, у яких охоронні земельні відносини є одними із найважливішими.

Згідно зі статтею 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Положення Основного Закону України не розкривають сутності понять «землі» або «земельні правовідносини», водночас у відповідності до статті 2 Земельного кодексу України земельні відносини – це суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею, суб'єктами яких є громадяни, юридичні особи, органи місцевого самоврядування та органи державної влади. Об'єктами земельних відносин є землі в межах території України, земельні ділянки та права на них, у тому числі на земельні частки (паї). До земель України належать усі землі в межах її території, у тому числі острови та землі, зайняті водними об'єктами, які за основним цільовим призначенням поділяються на категорії [1; 2].

Посилаючись на загальновизнану доктрину земельного права, А.М. Мирошніченко визначає земельні відносини як суспільні відносини, що пов'язані із використанням, охороною та відтворенням земель [4, с. 11].

На думку В.І. Андрейцева, визначення земельних відносин, закріпленим у вищевказаній статті закону, є невдалим, некоректним і неповним, оскільки фактично може бути застосовано лише до відносин права власності на землю та не враховує інші різновиди земельних відносин. Також вченим зауважено, що якщо відносини підлягають правовому регулюванню, то правильніше говорити про земельні правовідносини, у яких фокусуються основні їхні елементи, такі як суб'єкти, об'єктний склад, зміст, підстави виникнення, зміни та припинення, у тому числі відносини з охорони та відтворення земель, здійснення управління, застосування юридичної відповідальності за правопорушення у сфері земельних відносин [5, с. 14].

Теорія права розкриває поняття «правовідносини» як специфічні вольові суспільні відносини, що виникають і змінюються на основі норм права, учасники яких взаємопов'язані суб'єктивними правами та юридичними обов'язками, які за функціональною спрямованістю норм права поділяються на регулятивні та охоронні або регулятивні, охоронні та захисні [6, с. 225; 7, с. 392].

На думку П.М. Рабіновича, правовідносини мають створювати суб'єктам права конкретні соціальні можливості для задоволення їх певних потреб або власними діями, або діями інших суб'єктів. За його визначенням, правовідносини – це передбачені гіпотезою юридичної норми ідеологічні суспільні відносини, які дістають вияв у взаємних юридичних правах і обов'язках суб'єктів права [8, с. 127].

Правовідносини виникають, змінюються і припиняються на підставі юридичних фактів – дій і подій, на підставі виконання договірних зобов'язань, які не повинні суперечити чинній системі права і законодавства. Структура правовідносин складається з: суб'єктів, об'єктів (матеріальних, духовних), змісту (юридичні права, обов'язки). Суб'єктами правовідносин

можуть бути фізичні і юридичні особи, які повинні мати певні правові властивості – бути правоздатними, дієздатними і деліктоздатними [9, с. 48].

У юридичній літературі поняття земельних правовідносин розкрито достатньо широко, так М.В. Шульга поділяє їх: у сфері власності на землю; правовідносини з приводу прав на землю, похідних від права власності; правовідносини, що виникають у зв'язку зі здійсненням права загального користування землею; правовідносини у галузі управління використанням і охороною земель; охоронні земельні правовідносини, а також виділяє залежність категорії земель, де перебуває земельна ділянка, та правовий режим відповідної категорії земель, розділяючи їх на матеріальні та процесуальні [10, с. 32-34].

В.В. Носік, розглядає земельні правовідносини як універсальні, що використовуються в теорії права, та спеціальні, які розкривають систему і особливості земельних правовідносин як предмета земельного права, а також класифікує їх за типами, видами, групами. За його визначенням, земельні правовідносини – це врегульовані нормами земельного права, підтримувані й забезпечені державою суспільні відносини, що виникають, змінюються і припиняються у зв'язку із здійсненням правомочними суб'єктами на основі свободи волевиявлення суб'єктивних прав і виконанням обов'язків, реалізацією функцій і повноважень органами державної влади та місцевого самоврядування, застосування відповідальності у сфері використання та охорони землі як об'єкта права власності українського народу й основного національного багатства.

З огляду на функціональні особливості землі як об'єкта правового регулювання, суспільні земельні відносини є багатоманітними за їхніми видами, складними за внутрішньою будовою та змістом, потребують застосування комплексного підходу до їхнього правового регулювання [11, с. 191-196].

Узагальнюючи зазначені вище формулювання нормативних та науково-правових визначень, можемо відмітити, що до «земельних правовідносин» належать суспільні відносини, що виникають між суб'єктами права з питань володіння, користування та розпорядження землями, між якими існує правовий зв'язок у формі суб'єктивних прав та обов'язків, які підтримуються і охороняються державою, громадами та суспільством. Вони спрямовані на забезпечення охорони і відтворення земель, їх раціональне та ефективне використання усіма суб'єктами земельних правовідносин, а також характеризуються поєднанням публічно-правових та приватноправових засад їх регулювання.

Поняття «земельні відносини» на відміну від «земельні правовідносини» необхідно розглядати як більш широке поняття за змістом, що можуть виникати між різними суб'єктами, з питань використання, охорони та відтворення земель, у складі яких можуть бути присутні інші соціальні відносини, які не суперечать діючому законодавству (можливо потребують нормативному врегулюванню), та які за своєю сутністю являються актуальними.

Нормативне визначення поняття «землі» або «земля» закріплює положення статті 1 Закону України «Про охорону земель», яка визначає землю як поверхню суші з ґрунтами, корисними копалинами та іншими природними елементами, що органічно поєднані та функціонують разом з нею [31].

У відповідності до статті 18 Земельного кодексу України, до земель України належать усі землі в межах її території, в тому числі острови та землі, зайняті водними об'єктами, які за основним цільовим призначенням поділяються на категорії, що мають особливий правовий режим, а саме: землі сільськогосподарського призначення; землі житлової та громадської забудови; землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення; землі оздоровчого призначення; землі рекреаційного

призначення; землі історико-культурного призначення; землі лісогосподарського призначення; землі водного фонду; землі промисловості, транспорту, електронних комунікацій, енергетики, оборони та іншого призначення. Законом встановлено, що суб'єктами права власності на землю можуть бути: громадяни України, іноземці і особи без громадянства (крім земель сільськогосподарського призначення), юридичні особи – на землі приватної власності; територіальні громади (через органи місцевого самоврядування) – на землі комунальної власності; держава (через органи державної влади) – на землі державної власності. Для суб'єктів, діяльність яких базується на державній або комунальній власності, законом передбачається передача їм земель в постійне користування, для інших суб'єктів – землі можуть надаватися на умовах строкового (тимчасового) користування (оренди). Земельні ділянки кожної категорії земель, які не надані у власність або у користування громадян чи юридичних осіб, можуть перебувати у запасі [2].

Згідно із Земельним кодексом України земельна ділянка – це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами. Закріплений на законодавчому рівні процес формування земельної ділянки визначає її як об'єкт цивільних прав, що включає визначення її площі, меж та внесення інформації про неї до Державного земельного кадастру, а також її державній реєстрації та державній реєстрації права власності на неї. Права власності, користування на земельну ділянку фіксуються у її правовстановлюючих документах і у Державному земельному кадастрі (статті 78, 79, 79-1, 126, 202 Земельного кодексу України) [2].

У відповідності до статті 373 Цивільного кодексу України власник земельної ділянки може використовувати її на свій розсуд відповідно до її цільового призначення та може використовувати на свій розсуд все, що

знаходиться над і під поверхнею цієї ділянки, якщо інше не встановлено законом та якщо це не порушує прав інших осіб [34].

На думку провідних вчених, земля як об'єкт правових відносин виконує політичну, економічну та соціальну функції, а цінність земель пов'язана з їхнім багатофункціональним призначенням. Земля як унікальний об'єкт природи є основою для формування найбільш сприятливих умов, необхідних для існування всіх живих організмів. У зв'язку з цим її охорона забезпечує також охорону всіх інших природних ресурсів, які нерозривно пов'язані із землею (води, надра, рослинний і тваринний світ, атмосферне повітря тощо) [12, с. 130-144].

В.Д. Сидор, підкреслюючи особливе походження землі як об'єкта матеріального світу, переконливо наголошує на потребі забезпечення особливого режиму охорони у процесі використання й відновлення землі саме з боку держави, оскільки земля виступає матеріально-просторовою базою державно-територіального устрою, незалежності держави, її суверенітету, територіальної цілісності й національної безпеки [13, с. 108].

В.І. Андрейцев вважає, що правовідносини щодо охорони земель є складовою державної політики, основні принципи якої спрямовані на забезпечення: охорони земель як основного національного багатства Українського народу; пріоритету вимог екологічної безпеки у використанні землі як просторового базису, природного ресурсу та основного засобу виробництва; нормування і планомірного обмеження впливу господарської діяльності на земельні ресурси; поєднання заходів економічного стимулювання та юридичної відповідальності в галузі охорони земель; публічності у вирішенні питань охорони земель, використання на це коштів відповідних бюджетів; відшкодування збитків, заподіяних порушенням законодавства у сфері охорони земель; спеціального регулювання у сфері охорони земель [5, с. 38-39].

В.С. Ковальський відмічає, що охорона і захист прав та інтересів впливає з обов'язку держави як публічної організації її інститутів дотримуватися конституційного і правового порядку. Основу охоронних інститутів становить поєднання норм основного Закону з галузевими положеннями [14, с. 153].

Відповідно до вимог статті 5 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" державній охороні і регулюванню використання на території України підлягають: навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів, природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і невикористовувані в економіці в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси. Особливій державній охороні підлягають території та об'єкти природно-заповідного фонду України й інші території та об'єкти, визначені відповідно до законодавства України. Державній охороні від негативного впливу несприятливої екологічної обстановки підлягають також здоров'я і життя людей [33].

Отже, «земля» являється основою життєдіяльності та буття людей, є тим об'єктом природи і навколишнього середовища, який потребує особливої уваги щодо її охорони та захисту, як з боку державних органів і місцевого самоврядування, так і з боку власників та користувачів земельних ділянок, а також інших суб'єктів, які можуть бути учасниками як земельних правовідносин так і земельних відносин, шляхом запровадження ефективного механізму юридичної відповідальності осіб, винних у вчиненні земельних правопорушень.

Стаття 162 Земельного кодексу України та стаття 1 Закону України «Про охорону земель» визначають охорону земель як систему правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель

сільськогосподарського і лісогосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісогосподарського призначення, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення. Об'єктом особливої охорони держави є всі землі в межах території України [2; 31].

Встановлене законом поняття містить достатньо широкий спектр напрямів, у межах яких мають бути реалізовані заходи, спрямовані в кінцевому рахунку на охорону земель, однак, у законі не розкриваються такі важливі її напрями як земельно-правова відповідальність, суб'єктний склад охорони земель, процедури накладення стягнень тощо.

І.І. Каракаш відмічає, що земельне право як складова правової системи України знаходиться в тісному зв'язку з іншими галузями вітчизняного права. Такий зв'язок залежить від ступеня взаємопроникнення відповідних груп суспільних відносин одна до одної та засад їх законодавчого врегулювання [15, с. 32].

Як правило, охоронні норми зосереджуються у галузях публічного права, зокрема кримінальному, адміністративному, конституційному, цивільному. Саме в цих галузях закріплюються положення, що мають охоронне призначення. Йдеться про норми, в яких встановлюються умови та підстави притягнення до відповідальності, відшкодування шкоди, певні правові обмеження, накладання стягнень тощо [14, с. 170].

Так, на законодавчому рівні забезпечення охоронної функції у сфері земельних відносин встановлює значна кількість нормативних актів, до яких належать положення Земельного кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кодексу адміністративного судочинства України, Кримінального кодексу України, Цивільного кодексу України, Повітряного кодексу України, Лісового кодексу України, Кодексу України

про надра, Водного кодексу України, Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», Закону України «Про охорону земель», Закону України «Про державний контроль про використання та охороною земель», Закону України «Про використання земель оборони», а також інші.

О.А. Вівчаренко вважає, що система правової охорони землі є міжгалузеву інтегрованою системою норм конституційного, адміністративного, земельного, кримінального і цивільного законодавства як основи цілісного механізму правової охорони і забезпечення функціонування землі, захисту окремих об'єктів землекористування, визначає правові вимоги до суб'єктів земельних правових відносин. Система державного забезпечення охорони землі повинна включати визначення функцій системи правової охорони землі. Вони покликані слугувати принципам верховенства права, законності, інтегрованої відповідальності держави й інших суб'єктів земельних правовідносин. При цьому система правової охорони землі повинна будуватися на презумпції активного регуляторного впливу держави як суб'єкта публічної відповідальності за стан, використання й охорону землі [16, с. 29-30].

П.Ф. Кулинич під правовою охороною земель визначає систему врегульованих нормами права організаційних, економічних та інших суспільних відносин щодо забезпечення раціонального використання земельного фонду країни, запобігання необґрунтованому вилученню земель із сільськогосподарського обороту, захист земельних ресурсів від шкідливих антропогенних впливів, а також на відтворення та підвищення родючості ґрунтів, продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого правового режиму земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.

Надання землі на законодавчому рівні статусу основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави,

покладає на органи державної влади, а також на органи місцевого самоврядування загальний обов'язок забезпечити раціональне використання та охорону земельних ресурсів країни. Виконання цього обов'язку забезпечується здійсненням органами державної влади та органами місцевого самоврядування низки функцій управління землями, які спрямовані на охорону земельних ресурсів [17, с. 351-355].

Враховуючи зазначені вимоги законодавства, погляди провідних науковців, можемо стверджувати, що «правова охорона земель» – це система, закріплених державою в нормативних актах приписів, які встановлюють порядок реалізації суб'єктами своїх прав та повноважень у сфері земельних правовідносин, які спрямовані на охорону, захист та відновлення якісних властивостей земель (земельних ділянок, ґрунтів), а також для забезпечення їх раціонального використання, здійснення управління земельними ресурсами, встановлення та забезпечення правових обмежень, застосування юридичної відповідальності за правопорушення у сфері земельних правовідносин.

Основними функціями правової охорони земель є – регулююча, охоронна та захисна.

До основних напрямків правової охорони земель належать: охорона прав на землю (права власності та інших прав); охорона самої землі (земель, земельних ділянок, ґрунтів) і забезпечення її природних властивостей; охорона прав та інтересів держави, громад, громадян, фізичних та юридичних осіб.

Правова охорона земель забезпечується також за допомогою встановлення обмежень прав на земельну ділянку. Так, стаття 111 Земельного кодексу України визначає наступні природоохоронні обмеження: умови розпочати і завершити забудову або освоєння земельної ділянки протягом встановлених строків; заборона на провадження окремих видів діяльності; заборона на зміну цільового призначення земельної

ділянки, ландшафту та зовнішнього виду нерухомого майна; умови додержання природоохоронних вимог або виконання визначених робіт тощо [2].

Однак, правова охорона земель як складова правової охорони навколишнього природного середовища ґрунтується на правових (юридичних) нормах, що можуть належати до різних галузей права, таких як конституційно-правова; адміністративно-правова; кримінально-правова; цивільно-правова тощо.

У рамках адміністративно-правових норм передбачена значна частина заходів, які спрямовані на охорону земельних ресурсів України, так як правова охорона має на меті використання всієї сукупності адміністративних засобів, способів, методів впливу на суспільні відносини у сфері використання земель, що спрямований на недопущення порушення допустимих меж поведінки людей та належного управління з боку держави.

Видатний український вчений В.Б. Авер'янов зазначав, що вирішальну роль у правовому регулюванні взаємин між державою і людиною належить галузі адміністративного права, норми якої мають забезпечувати конкретне застосування конституційних приписів щодо різноманітних прав і свобод громадян у їх численних відносинах з органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, посадовими особами [18, с.11].

С.В. Петков відзначає, що адміністративне право має певний зв'язок із земельним правом. Адміністративно-правові акти часто служать підставою виникнення, зміни або припинення земельних відносин. Так, в адміністративному порядку вирішуються питання відведення земельної ділянки на місцевості, встановлення її меж, видачі документів, що встановлюють право, здійснення контролю за додержанням земельного законодавства, притягнення до адміністративної відповідальності осіб, винних у порушеннях земельного законодавства тощо [19, с. 106].

Серед науковців є думка, що адміністративно-правове забезпечення прав і свобод громадян України необхідно розглядати як систему їх гарантування органами державної влади, яка функціонує у правовому режимі і до якої входять такі елементи як компетенція, охорона, захист, а також створення необхідних умов для реальної реалізації людиною та громадянином своїх прав і свобод за допомогою адміністративних засобів. Водночас, елементи адміністративно-правового забезпечення (компетенція, охорона, захист, відновлення порушеного права) спрямовані на регулювання за допомогою норм адміністративного права суспільних відносин, що виникають у процесі та для реалізації прав і свобод громадян України [20, с. 172-175].

Теоретичне поняття або визначення сутності адміністративно-правової охорони у науковому середовищі розглядається неоднозначно, носить доктринальний характер, що знаходиться в динаміці розвитку. Так, В.В. Галунько визначає адміністративно-правову охорону, у вузькому розумінні, як позитивний статичний стан адміністративного права, спрямований на запобігання правопорушенням (профілактиці злочинів), усунення перешкод, що здійснюється публічною адміністрацією з метою забезпечення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних і юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства і держави. У широкому розумінні, зазначене поняття вчений визначає як систему впорядкованої адміністративно правовими нормами діяльності публічної адміністрації, спрямованої на попередження правопорушень (профілактику злочинів) і відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, що здійснюється засобами адміністративного права з можливістю застосування заходів адміністративного примусу та притягнення винних до відповідальності.

У розмежуванні понять адміністративно-правова охорона та адміністративно-правовий захист науковець виділяє наступні ознаки:

адміністративно-правова охорона – більш широке поняття порівняно з правовим захистом; адміністративно правовий захист – це динамічні (активні) норми, спрямовані на відновлення порушеного права та усунення перешкод при його здійсненні; адміністративно-правова охорона – це позитивний статичний стан норм права, направлений на попередження правопорушень, забезпечення та відновлення порушених прав засобами адміністративного права.

До змісту механізму адміністративно-правової охорони науковцем віднесено такі складові як адміністративно-правові норми, адміністративно-правові відносини (суб'єкти публічного управління, юридичні факти (правомірні і протиправні дії та події), об'єкти охоронного впливу), індивідуальні акти суб'єктів публічного управління, форми, а також засоби діяльності суб'єктів публічного управління.

Сутність адміністративно-правової охорони полягає в задоволенні законних інтересів суб'єктів та об'єктів державного управління, при цьому статус осіб, які порушують права інших осіб є зобов'язальним, вони повинні: припинити протиправну поведінку; відшкодувати потерпілим завданні збитки; стерпіти юридичне покарання за свої протиправні вчинки відповідальності [21, с. 17; 22, с. 197-198; 23, с. 387].

О.М. Правоторова (О.М. Єщук) визначає адміністративно-правову охорону як інститут адміністративного права, що складається з однорідних норм адміністративного права, правовий вплив яких спрямовано на попередження правопорушень (профілактику злочинів) та відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, що здійснюються за допомогою адміністративного інструментарію – форм адміністративної діяльності публічної адміністрації, засобів адміністративного примусу та адміністративних процедур. До змісту адміністративно-правової охорони науковець відносить методичну діяльність публічної адміністрації щодо: запобігання та попередження

правопорушень; відновлення порушеного права; або одночасне попередження та відновлення порушеного права [24, с. 156; 25, с. 20-21; 26 с. 44; 27, с. 30].

І.М. Коросташова вважає, що під адміністративно-правовою охороною слід розглядати як: одну з функцій держави (правоохоронна функція); завдання адміністративного права; функцію адміністративного права; діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також осіб, що надають публічні послуги. Способами адміністративно-правової охорони є: адміністративно-правовий (здійснюється суб'єктами владних повноважень та правоохоронними органами); судовий (здійснюється судами). До форм адміністративно-правової охорони науковець відносить: правотворчу, правозастосовну, правоохоронну, а також адміністративно-правовий договір та адміністративні послуги [28, с. 72].

Досліджуючи земельні відносини, О.С. Мірошніченко визначила адміністративно-правову охорону земель як систему заходів, встановлену адміністративним законодавством України, які застосовують державні органи (їх посадові особи), органи місцевого самоврядування (їх посадові особи), громадські інспектори, громадські організації з метою забезпечення законності; попередження, припинення правопорушень, притягнення винних до адміністративної відповідальності, зміст якої складається із: контролю за використанням земель; відновлювальних заходів; профілактики правопорушень в сфері земельних відносин; заходів переконання; заходів адміністративного примусу, що застосовуються з метою попередження, припинення правопорушень в галузі охорони земельних відносин та притягнення винних до адміністративної відповідальності [29, с. 58-59].

З огляду на вказані позиції науковців щодо змісту понять можемо зазначити, що під «адміністративно-правовою охороною земель» розуміється виконавчо-розпорядча системна діяльність суб'єктів публічної адміністрації

(публічного управління), що врегульована адміністративно-правовими нормами (правилами поведінки), яка спрямована на створення необхідних умов для реалізації прав і законних інтересів власниками та користувачами земельних ділянок (земель). Така діяльність не може суперечити встановленим правам та законним інтересам держави, місцевих громад, фізичних та юридичних осіб, а навпаки направлена на охорону, захист і раціональне використання земельних ресурсів, недопущення порушення одними особами прав і законних інтересів інших осіб, на притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності та на відновлення порушених прав.

Зміст механізму адміністративно-правової охорони земель складається: із діючих (чинних) адміністративно-правових норм (правил поведінки); суб'єктів публічної адміністрації, їх індивідуальних актів; юридичних фактів (правомірних або протиправних дій та подій, об'єктів охоронного впливу тощо); форм та засобів діяльності суб'єктів публічної адміністрації (надання адміністративних послуг, розгляд спорів, притягнення до адміністративної відповідальності, встановлення норм адміністративного права загальної дії, спрямованих на охорону, захист та відновлення прав власників та користувачів земельних ділянок (земель), інтересів держави, громад).

До суб'єктів публічної адміністрації належать органи державної влади, місцевого самоврядування, інші уповноважені на здійснення владно-розпорядчих функцій суб'єкти, завданням та повноваження яких є забезпечення виконання обов'язків з питань охорони, захисту та раціонального використання земель, провадження правозастосовної діяльності у сфері використання та розпорядження землею, здійснення державного нагляду та контролю за дотримання земельного законодавства, встановлення та забезпечення правил добросусідства та обмежень власниками земельних ділянок та землекористувачами, надання необхідних

дозволів, ведення та надання відомостей Державного земельного кадастру, встановлення та проведення моніторингу земель, вирішення земельних спорів, вжиття заходів адміністративного примусу, притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності (Верховна Рада України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Кабінет Міністрів України, Мінагрополітики, Держгеокадастр, Державні адміністрації, Держекоінспекція України, органи місцевого самоврядування, міністерства та відомства, Державні органи приватизації, громадські інспектори, правоохоронні органи, суди тощо).

Широкий спектр повноважень суб'єктів публічної адміністрації з питань адміністративно-правової охорони земель, їх захисту та раціонального використання поширюється на землі оборони, а також на інші категорії земель, які межують з ними, або на яких тимчасово або постійно дислокуються (розміщуються) військові об'єкти.

Так, у відповідності до статей 18, 77 Земельного кодексу України, статті 1 Закону України «Про використання земель оборони», закріплено категорію земель оборони, якими визнаються землі, надані для розміщення і постійної діяльності військових частин, установ, військово-навчальних закладів, підприємств та організацій Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України. Згідно із зазначеними нормами закону землі оборони можуть перебувати лише в державній власності, представниками якої є відповідні державні органи, які діють за ієрархічно-територіальним принципом, а землекористувачами, військові частини, організації Збройних Сил України або інших військових формувань, установи, заклади тощо [2; 32].

Нормами діючих законів поняття «військова частина» та «військовий об'єкт» не встановлено як в наукових джерелах, так і на законодавчому рівні, на сьогоднішній день відсутній єдиний підхід до визначення сутності зазначених понять.

Так, у Порядку застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань у районі проведення антитерористичної операції у мирний час, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2018 р. № 68, під військовим об'єктом визначаються - ділянки місцевості, будівлі, споруди, які постійно чи тимчасово використовуються з'єднаннями, військовою частиною і підрозділом Збройних Сил для виконання завдань або розміщення та укриття особового складу, зберігання бойової техніки або військового майна; військові транспортні засоби, озброєння та військова техніка, а також об'єкти, які підлягають захисту і охороні (обороні) Збройними Силами [35].

Положення Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затвердженого наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164 (зареєстрованого у Міністерстві юстиції України від 09.06.2017 № 704/30572), до військового об'єкту відносять будь-який об'єкт, який в силу свого характеру, місцезнаходження, призначення чи використання може бути застосований у воєнних діях [36].

Згідно з положеннями Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, затвердженого наказом Служби безпеки України від 12.08.2005 № 440 (зареєстрованого у Міністерстві юстиції України від 17.08.2005 № 902/11182), до військових об'єктів відносяться бойові позиції військ, пункти управління, полігони, вузли зв'язку, радіотехнічні системи, бази, склади, об'єкти життєзабезпечення військ.

Поняття «військова частина» зазначеним актом встановлюється як типова організаційна одиниця, що утримується на окремому штаті і призначається для виконання визначених завдань самостійно або у складі організаційної структури вищого рівня. Під військовими частинами

розуміють органи військового управління, з'єднання, військові частини, військові кораблі (екіпажі), військові навчальні заклади та установи[37].

Нормативне визначення терміну «військова частина» можна зустріти і в інших підзаконних актах, однак, на нашу думку теоретичний термін «військовий об'єкт» має більш загальне та універсальне значення, яке за своїм понятійним змістом може охарактеризувати усі різноманітні об'єкти військового призначення, до складу яких мають входити також і земельні ділянки (землі), як основна базисна складова діяльності і функціонування таких об'єктів.

Статтею 2 Закону України «Про використання земель оборони» передбачено, що земельні ділянки надаються у постійне користування військовим частинам відповідно до вимог Земельного кодексу України, а надання земельних ділянок військовим частинам під військові та інші оборонні об'єкти визначаються Кабінетом Міністрів України [32].

Отже, діючим законом встановлено, що поняття «військова частина» і «військовий об'єкт» співвідносяться одне з одним, як основна організаційна одиниця та його структурний підрозділ (елемент), землі якого можуть складатися із декількох різних земельних ділянок та закріплених на праві постійного користування у одного титульного користувача, а саме військовій частині, установі, військово-навчальному закладі, різних організаціях Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України.

Положеннями статей 91, 96 Земельного кодексу України для власників земельних ділянок та землекористувачів встановлено обов'язки, які передбачають: забезпечувати використання земель за їх цільовим призначенням; дотримуватися вимог законодавства про охорону довкілля; підвищувати родючість ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі; дотримуватися правил добросусідства та обмежень, пов'язаних з встановленням земельних сервітутів та охоронних зон, зберігати геодезичні

знаки, протиерозійні споруди тощо. Також законом передбачено, що порушені права власників та землекористувачів підлягають відновленню в порядку встановленому законом [2].

У науковій літературі є думка, що обмеження прав на землю у загальному розумінні класифікується як: обмеження щодо набуття права власності на землю та розпорядження нею; обмеження, що встановлюються в межах зон з особливими умовами землекористування (охоронних зон, зон санітарної охорони, санітарно-захисних зон, зон особливого режиму використання землі тощо); обмежень прав на землю в інтересах сусідів (добросусідство); обмежень прав на землю, які пов'язані зі встановленням земельних сервітутів [30, с. 48-49].

Порядок реалізації встановлення обмежень прав на земельні ділянки закріплено у главі 18 Земельного кодексу України, у відповідності до положень якої обмеження прав на земельну ділянку встановлюються законом, прийнятими відповідно до нього нормативно-правовими актами, договором, рішенням суду, а також містобудівною документацією на місцевому рівні. Всі встановлені обмеження у використанні земель і обтяження прав на земельні ділянки (крім обмежень, обтяжень безпосередньо встановлених законом) підлягають державній реєстрації. Однак, питання щодо права земельного сервітуту, користування чужими земельними ділянками для сільськогосподарських потреб або для забудови (емфітевзис, суперфіцій), добросусідства винесено окремо і врегульовано нормами у главах 16, 16-1, 17 Земельного кодексу України [2].

Аналізуючи норми діючих законів, необхідно відмітити, що на земельних ділянках (землях) навколо військових об'єктів передбачено можливість запровадження правових обмежень, зокрема у виді зон з особливим режимом використання земель, а також прикордонних смуг вздовж державного кордону України, метою створення яких є забезпечення функціонування військових об'єктів, збереження озброєння, військової

техніки, іншого військового майна, охорони державного кордону України, захисту населення, господарських об'єктів і довкілля від впливу аварійних ситуацій, стихійних лих і пожеж, що можуть виникнути на цих об'єктах та інших непередбачених обставин. Розмір та правовий режим таких зон (смуг) встановлюються відповідно до закону.

Відсутність на рівні законів встановлених розмірів зон з особливими умовами землекористування навколо військових об'єктів, особливостей їх правового режиму, а також норм щодо притягнення винних осіб до юридичної відповідальності за вчинення земельних правопорушень в межах таких зон не надає можливостей власникам земельних ділянок (земель) та землекористувачам в повній мірі реалізовувати права щодо володіння та користування землями, негативно впливає на загальний стан охорони земельних ділянок (земель) військових об'єктів, а органам публічної адміністрації забезпечувати виконання встановлених законних повноважень з питань охорони і захисту земельних ресурсів.

Загальновстановлений порядок сервітутних правовідносин з питань добросусідства та обмежень з набуття права власності на землю та розпорядження нею, на нашу думку, не враховує особливості діяльності військових об'єктів та потребує окремого врегулювання шляхом прийняття або внесення змін до діючих спеціальних законів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи зазначене, під «адміністративно-правовою охороною земель навколо військових об'єктів» слід розглядати виконавчо-розпорядчу системну діяльність суб'єктів публічної адміністрації, що врегульована адміністративно-правовими нормами у сфері земельних правовідносин, яка спрямована на забезпечення охорони та захисту земель усіх форм власності, категорій і цільового призначення, які межують з військовими об'єктами з метою забезпечення їх функціонування та охорони, захисту населення, господарських об'єктів і довкілля від впливу можливих аварійних ситуацій,

стихійних лих і пожеж, терористичних актів, а також інших подій, що можуть виникнути на цих об'єктах або навколо них.

Така діяльність сприяє власникам земельних ділянок (земель) та землекористувачам у реалізації своїх прав щодо володіння та користування землями відповідно до їх цільового призначення із урахуванням запроваджених правових обмежень, а також спонукає всіх учасників суспільних відносин дотримуватись встановлених правил поведінки на цих землях, спрямована на попередження і недопущення вчинення правопорушень, притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності, відновлення порушених прав фізичних та юридичних осіб.

До змісту адміністративно-правової охорони таких земель належать: чинні та актуальні адміністративно-правові норми; суб'єкти публічної адміністрації наділені відповідними повноваженнями, їх індивідуальні акти; юридичні факти; форми та засоби діяльності суб'єктів публічної адміністрації.

Враховуючи актуальність забезпечення охорони військових об'єктів, вбачається, що питання встановлення обмежень прав на землю навколо військових об'єктів можливо забезпечити виключно шляхом прийняття державою спеціального закону, яким необхідно врегулювати питання: визначення розмірів та правового режиму спеціальних зон (смуг) навколо військових об'єктів в залежності від ступеня його потенційної небезпеки для населення, навколишнього середовища, режиму охорони тощо; встановлення специфіки та правил добросусідства між власниками земельних ділянок та землекористувачами, їх взаємодію з державними органами та органами місцевого самоврядування; наділення повноважень органів публічної адміністрації зі встановлення та реалізації обмежень прав на земельні ділянки; організації забезпечення правової охорони та захисту прилеглих територій до військових об'єктів (у першу чергу адміністративно-

правової, а також кримінально-правової, цивільно-правової, дисциплінарної тощо).

Реалізація органами публічної адміністрації нормативно-правового регулювання суспільних відносин з метою дотримання прав і свобод людини, громадянина, суспільства, юридичних осіб усіх форм власності, включаючи державні інституції, такі як військові та правоохоронні формування, є основною складовою адміністративно-правової охорони і її забезпечення.

Література

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії ВРУ 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.07.2024).

2. Земельний кодекс України. Затверджений Законом України № 2768-III від 25.10.2001. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 10.07.2024).

3. Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), І. М. Балакарева, І. В. Бойко та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2021. С. 252-287.

4. Мірошніченко А.М. Земельне право України: Навчальний посібник. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2007. 432 с.

5. Андрейцев В. І. Земельне право і законодавство суверенної України: Актуальні проблеми практичної теорії. 2-ге вид., випр. К.: Знання, 2007. 445 с.

6. Теорія держави і права: навч. посіб. / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін.; За заг. ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. К.: Юрінком Інтер, 2002. 368 с.

7. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник. 4-те видання. К.: Алерта, 2017. 528 с.
8. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. К., 1994. 236 с.
9. Котюк В.О. Основи держави і права. Навчальний посібник. 3-те вид., доп. і перероб. К.: *Атіка*, 2001. 432 с.
10. Земельне право України: Підручник / М.В. Шульга (кер. авт. кол.), Г.В. Анісімова, Н.О. Багай, А.П. Гетьман та ін.; За ред. М.В. Шульги. К.: *Юрінком Інтер*, 2004. 368 с.
11. Земельне право України / Г.І. Балюк, Т.О. Коваленко, В.В. Носік та ін.; за ред. В.В. Носіка. К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2008. 511 с.
12. Шульга М.В., Шульга А.М. Актуальні правові проблеми охорони земель в Україні. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди "Право"*. 2023. Вип. 37. С. 130-144.
13. Сидор В.Д. Земельне законодавство України: сучасний стан та перспективи розвитку: моногр. Київ: Юридична думка, 2011. 312 с.
14. Ковальський В.С. Охоронна функція права: монографія. К.: *Юрінком Інтер*, 2010. 336 с.
15. Земельне право України: навч. посіб. / І.І. Каракаш, В.Д. Сидор, Т.Є. Харитонova та ін.; за заг. Редакцією Т.Є. Харитонової та І.І. Каракаша. Вид. стереотипне. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 586 с.
16. Вівчаренко О.А. Правова охорона земель України: дисертація доктора юридичних наук. К., 2015. 446 с.
17. Кулинич П. Ф. Правова охорона земель. Земельне право України: підруч. для студ. юрид. спец. вузів / В.І. Семчик, П.Ф. Кулинич, М.В. Шульга. К.: *Ін Юре*, 2008. 600 с.

18. Авер'янов В.Б. Не "керувати людиною" – служити їй. *Віче*. 2005. № 4 (157). С. 10-15.
19. Теорія адміністративного права. Генеза в умовах трансформації громадянського суспільства: навч. посіб. / За заг. ред. Р.А. Калюжного, С.В. Петкова. Київ: Видавництво Ліра-К. 2024. 212 с.
20. Степаненко К.В. Деякі аспекти адміністративно-правового забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном. *Удосконалення діяльності органів внутрішніх справ з попередження й розкриття злочинів та інших правопорушень: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції* (Запоріжжя, 2 листопада 2007 р.) / Юридичний інститут МВС України. Запоріжжя, 2007. Ч. 2. С. 172-175.
21. Адміністративне право: підручник / Галуцько В.В., Олефір В.І., Гридасов Ю.В., Іванищук В.В., Короед С.О. Херсон.: ХМД., 213. Т. 1. Загальне адміністративне право. Академічний курс. 393 с.
22. Галуцько В.В. Адміністративно-правова охорона та захист права власності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2007. Вип. 38. С. 192-198.
23. Галуцько В.В. Адміністративно-правова охорона та захист права власності в Україні: дисертація доктора юридичних наук. Х., 2009. 497 с.
24. Правоторова О.М. Поняття та зміст адміністративно-правової охорони. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 4. С. 154-158.
25. Правоторова О.М. Адміністративно-правова охорона: Сучасні юрислінгвістичні аспекти. *Право і суспільство*. 2019. № 5, Ч. 2. С. 70-78.
26. Правоторова О.М. Адміністративно-правова охорона: Окремі теоретичні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Том 2, Вип. 57. С. 42-45.
27. Єщук О.М. Адміністративно-правова охорона: теорія, практика та перспективи розвитку: монографія. Херсон: Грінь Д.С., 2017. 396 с.

28. Коросташова І.М. Адміністративно-правова охорона: загальнотеоретичні аспекти. *Вісник АМСУ. Серія «Право»*. 2015. № 2 (15). С. 66-72.

29. Мірошніченко О.С. Адміністративно-правові засоби охорони земельних відносин в Україні: дисертація кандидата юридичних наук. Х., 2005. 175 с.

30. Бусуйок Д.В. Правове регулювання прав на землю в: дисертація кандидата юридичних наук. К., 2005. 157 с.

31. Про охорону земель: Закону України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text> (дата звернення: 10.07.2024).

32. Про використання земель оборони: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 14. Ст. 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1345-15#Text> (дата звернення: 10.07.2024).

33. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 10.07.2024).

34. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.07.2024).

35. Про затвердження Порядку застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань у районі проведення антитерористичної операції у мирний час: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2018 р. № 68. *Урядовий кур'єр*. 20.02.2018. № 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.07.2024).

36. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164 (zareєстрованого у Міністерстві юстиції України від 09.06.2017 № 704/30572). *Офіційний вісник України*. 04.08.2017. № 61. С. 180. Ст. 1886. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text> (дата звернення: 10.07.2024).

37. Звод відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ Служби безпеки України від 12.08.2005 № 440 (zareєстрованого у Міністерстві юстиції України від 17.08.2005 № 902/11182). *Офіційний вісник України*. 29.01.2021. № 7. С. 482. Ст. 374. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text> (дата звернення: 10.07.2024).

References

1. Konstytutsiia Ukrainy, pryiniata na piatii sesii VRU 28 chervnia 1996 roku. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. St. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (date of access: 10.07.2024).

2. Zemelnyi kodeks Ukrainy. Zatverdzhenyi Zakonom Ukrainy № 2768-III vid 25.10.2001. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2002. № 3-4. St. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (date of access: 10.07.2024).

3. Administratyvne pravo: pidruchnyk / Yu.P. Bytiak (ker. avt. kol.), I. M. Balakareva, I. V. Boiko ta in.; za zah. red. Yu. P. Bytiaka. Kharkiv: Pravo, 2021. S. 252-287.

4. Miroshnichenko A.M. Zemelne pravo Ukrainy: Navchalnyi posibnyk. K.: Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2007. 432 s.

5. Andreitsev V. I. Zemelne pravo i zakonodavstvo suverennoi Ukrainy: Aktualni problemy praktychnoi teorii. 2-he vyd., vypr. K.: Znannia, 2007. 445 s.

6. Teoriia derzhavy i prava: navch. posib. / A.M. Kolodii, V.V. Kopieichykov, S.L. Lysenkov ta in.; Za zah. red. S.L. Lysenkova, V.V. Kopieichykova. K.: Yurinkom Inter, 2002. 368 s.
7. Skakun O. F. Teoriia derzhavy i prava: Pidruchnyk. 4-te vydannia. K.: Alerta, 2017. 528 s.
8. Rabinovych P.M. Osnovy zahalnoi teorii prava ta derzhavy. K., 1994. 236 s.
9. Kotiuk V.O. Osnovy derzhavy i prava. Navchalnyi posibnyk. 3-te vyd., dop. i pererob. K.: Atika , 2001. 432 s.
10. Zemelne pravo Ukrainy: Pidruchnyk / M.V. Shulha (ker. avt. kol.), H.V. Anisimova, N.O. Bahai, A.P. Hetman ta in.; Za red. M.V. Shulhy. K.: Yurinkom Inter, 2004. 368 s.
11. Zemelne pravo Ukrainy / H.I. Baliuk, T.O. Kovalenko, V.V. Nosik ta in.; za red. V.V. Nosika. K.: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr "Kyivskiy universitet", 2008. 511 s.
12. Shulha M.V., Shulha A.M. Aktualni pravovi problemy okhorony zemel v Ukraini. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody "Pravo"*. 2023. Vyp. 37. S. 130-144.
13. Sydor V.D. Zemelne zakonodavstvo Ukrainy: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku: monohr. Kyiv: Yurydychna dumka, 2011. 312 s.
14. Kovalskyi V.S. Okhoronna funktsiia prava: monohrafiia. K.: Yurinkom Inter, 2010. 336 s.
15. Zemelne pravo Ukrainy: navch. posib. / I.I. Karakash, V.D. Sydor, T.Ie. Kharytonova ta in.; za zah. Redaktsiieiu T.Ie. Kharytonovoi ta I.I. Karakasha. Vyd. stereotypne. Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2021. 586 s.
16. Vivcharenko O.A. Pravova okhorona zemel Ukrainy: dysertatsiia doktora yurydychnykh nauk. K., 2015. 446 s.

17. Kulynych P. F. Pravova okhorona zemel. Zemelne pravo Ukrainy: pidruch. dlia stud. yuryd. spets. vuziv / V.I. Semchyk, P.F. Kulynych, M.V. Shulha. K.: In Yure, 2008. 600 s.
18. Averianov V.B. Ne "keruvaty liudynoiu" – sluzhyty yii. *Viche*. 2005. № 4 (157). S. 10-15.
19. Teoriia administratyvnoho prava. Heneza v umovakh transformatsii hromadianskoho suspilstva: navch. posib. / Za zah. red. R.A. Kaliuzhnoho, S.V. Petkova. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K. 2024. 212 s.
20. Stepanenko K.V. Deiaki aspekty administratyvno-pravovoho zabezpechennia prav i svobod hromadian Ukrainy za kordonom. Udoshkonalennia diialnosti orhaniv vnutrishnikh sprav z poperedzhennia y rozkryttia zlochyniv ta inshykh pravoporushen: materialy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Zaporizhzhia, 2 lystopada 2007 r.) / Yurydychnyi instytut MVS Ukrainy. Zaporizhzhia, 2007. Ch. 2. S. 172-175.
21. Administratyvne pravo: pidruchnyk / Halunko V.V., Olefir V.I., Hrydasov Yu.V., Ivanyshchuk V.V., Koroied S.O. Kherson: KhMD., 213. T. 1. Zahalne administratyvne pravo. Akademichnyi kurs. 393 s.
22. Halunko V.V. Administratyvno-pravova okhorona ta zakhyst prava vlasnosti. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. 2007. Vyp. 38. S. 192-198.
23. Halunko V.V. Administratyvno-pravova okhorona ta zakhyst prava vlasnosti v Ukraini: dysertatsiia doktora yurydychnykh nauk. Kh., 2009. 497 s.
24. Pravotorova O.M. Poniattia ta zmist administratyvno-pravovoi okhorony. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2019. № 4. S. 154-158.
25. Pravotorova O.M. Administratyvno-pravova okhorona: Suchasni yuryslinhivistychni aspekty. *Pravo i suspilstvo*. 2019. № 5, Ch. 2. S. 70-78.
26. Pravotorova O.M. Administratyvno-pravova okhorona: Okremi teoretychni aspekty. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. 2019. Tom 2, Vyp. 57. S. 42-45.

27. Yeshchuk O.M. Administratyvno-pravova okhорona: teoriia, praktyka ta perspektyvy rozvytku: monohrafiia. Kherson: Hrin D.S., 2017. 396 s.
28. Korostashova I.M. Administratyvno-pravova okhорona: zahalnoteoretychni aspekty. *Visnyk AMSU. Seriiia «Pravo»*. 2015. № 2 (15). S. 66-72.
29. Miroshnychenko O.S. Administratyvno-pravovi zasoby okhорony zemelnykh vidnosyn v Ukraini: dysertatsiia kandydata yurydychnykh nauk. Kh., 2005. 175 s.
30. Busuiok D.V. Pravove rehuliuвання prav na zemliu v: dysertatsiia kandydata yurydychnykh nauk. K., 2005. 157 s.
31. Pro okhорonu zemel: Zakonu Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2003. № 39. St. 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text> (date of access: 10.07.2024).
32. Pro vykorystannia zemel oborony: Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2004. № 14. St. 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1345-15#Text> (date of access: 10.07.2024).
33. Pro okhорonu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha: Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1991. № 41. St. 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (date of access: 10.07.2024).
34. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy № 435-IV vid 16.01.2003. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2003. №№ 40-44. St. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (date of access: 10.07.2024).
35. Pro zatverdzhennia Poriadku zastosuvannia zbroi i boiovoi tekhniky ziednanniamy, viiskovymy chastynamy i pidrozdilamy Zbroinykh Syl pid chas vykonannia nymy zavdan u raioni provedennia antyterorystychnoi operatsii u myrnyi chas: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 liutoho 2018 r. № 68. *Uriadovi kurier*. 20.02.2018. № 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68-2018-%D0%BF#Text> (date of access: 10.07.2024).

36. Instruktsiia pro poriadok vykonannia norm mizhnarodnoho humanitarnoho prava u Zbroinykh Sylakh Ukrainy: Nakaz Ministerstva oborony Ukrainy vid 23.03.2017 № 164 (zareiestrovanoho u Ministerstvi yustytzii Ukrainy vid 09.06.2017 № 704/30572). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 04.08.2017. № 61. S. 180. St. 1886. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text> (date of access: 10.07.2024).

37. Zvod vidomostei, shcho stanovliat derzhavnu taiemnytsiu: Nakaz Sluzhby bezpeky Ukrainy vid 12.08.2005 № 440 (zareiestrovanoho u Ministerstvi yustytzii Ukrainy vid 17.08.2005 № 902/11182). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 29.01.2021. № 7. S. 482. St. 374. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text> (date of access: 10.07.2024).